

Міністерство освіти і науки України
Рівненський державний гуманітарний університет
Факультет психології, здоров'я людини та спорту
Кафедра загальної та практичної психології

КОНОПУД АНДРІЙ ВОЛОДИМИРОВИЧ

**РОЛЬ ТЕМПЕРАМЕНТУ У ФОРМУВАННІ ПОВЕДІНКОВИХ
СТРАТЕГІЙ ПОДРУЖЖЯ ПІД ЧАС КОНФЛІКТУ**

Освітня програма *«Психологія»*
Спеціальність *053 Психологія*
Галузь знань *05 Соціальні та поведінкові науки*

Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього ступеня бакалавра

Науковий керівник:

старший викладач

Віктор ОДОЛІНСЬКИЙ

Рівне, 2026

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОДРУЖНІХ КОНФЛІКТІВ	6
1.1. Поняття та характеристики конфлікту	6
1.2. Психологічні особливості подружніх конфліктів	16
1.3. Тип темпераменту як чинник впливу на поведінку подружжя у конфлікті	25
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ТИПІВ ТЕМПЕРАМЕНТУ НА ПОВЕДІНКУ ПОДРУЖЖЯ У КОНФЛІКТІ	34
2.1. Методи та організація дослідження впливу типів темпераменту на поведінку подружжя у конфлікті	34
2.2. Аналіз результатів емпіричного дослідження	41
ВИСНОВКИ	56
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	62
ДОДАТКИ	66

ВСТУП

Згода в сім'ї у подружній парі є важливою умовою щасливого життя кожної людини, оскільки від цього залежить не лише хороші стосунки в родині, але й першу чергу згода із самим собою. Саме тому проблема подружніх конфліктів залишається актуальною на будь-якому історичному етапі розвитку суспільства. Дослідження науковців стверджують, що криза сучасної української сім'ї є елементом соціальної системи суспільства, ознаками якої, що виділені у вивченні подружнього конфлікту як соціально-психологічного феномену, виступають високий рівень незадоволення життям в подружжі, конфліктності у сімейних стосунках, орієнтованість на розлучення, а не на збереження сім'ї, низька здатність досягати консенсусу у міжособистісних стосунках та ін.

Оптимальним способом вирішення подружніх конфліктів, беззаперечно, є їх попередження. Однак, у ситуаціях, які бувають досить часто, в процесі вже розпочатого конфлікту успішність його завершення, уникнення небажаних емоційних та соціальних наслідків, залежить безпосередньо від учасників, тобто самого подружжя. В першу чергу це стосується вміння сторін поводити себе у конфліктних ситуаціях, що в свою чергу визначається як рівнем конфліктної компетентності та багатьма іншими факторами, так і індивідуальними психологічними характеристиками кожної особистості, в тому числі типом темпераменту.

Поняття конфлікту, міжособистісного конфлікту, їх джерела були предметом дослідження таких науковців, як Н. Гришина, М. Дойч, Г. Зіммель, Р. Кілмен, А. Рапопорт, Р. Снайдер, К. Томас, З. Фрейд, К. Хорні та ін.

Проте недостатньо розробленим в психологічній науці залишається питання впливу на поведінку подружжя в конфлікті різних факторів, зокрема таких індивідуально-психологічних характеристик, як тип темпераменту, що зумовлює актуальність теми дослідження «Роль темпераменту у формуванні поведінкових стратегій подружжя під час конфлікту».

Об'єкт дослідження: поведінка подружжя в конфлікті.

Предмет дослідження: темперамент як чинник впливу на поведінку подружжя в конфлікті.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити вплив темпераменту на поведінку подружжя в конфлікті.

Завдання дослідження:

1. Визначити зміст поняття «конфлікт» та його основні характеристики.
2. Охарактеризувати психологічні особливості подружніх конфліктів.
3. Проаналізувати типи темпераменту та їх вплив на поведінку подружжя в конфлікті.
4. Здійснити експериментальне дослідження впливу темпераменту на поведінку подружжя в конфлікті та проаналізувати його результати.

Методи дослідження:

Теоретичні: аналіз, синтез, індукція, дедукція, абстрагування, систематизація, порівняння, узагальнення науково-теоретичних та емпіричних даних – для збирання, обробки та інтерпретації теоретичного матеріалу.

Емпіричні: діагностичні (тестування, бесіди, пряме та опосередковане спостереження), психологічний експеримент (констатувальний етап), моделювання – для виявлення визначення конфліктної компетентності, встановлення рівня конфліктності особистості, дослідження особливостей поведінки подружжя в конфліктній ситуації, визначення індивідуально-психологічних рис особистості (типу темпераменту), діагностики властивостей рухової (психомоторної) та інтелектуальної (мисленнєвої) сфер та комунікативного аспектів темпераменту як динамічної сторони особистості: тест визначення компетентності та готовності до ведення суперечки, переговорів та вирішення конфлікту (О. Іванова), методика «Чи конфліктна Ви особистість?», тест «Визначення стилю поведінки в конфліктній ситуації» К. Томаса в адаптації Н. Грішиної, методика «Особистісний опитувальник Айзенка» (EPQ), Опитувальник формально-динамічних властивостей індивідуальності (методика ОФДВІ / Тест структури темпераменту).

Статистичні методи: кількісний і якісний аналіз експериментальних даних, їх математично-статистична обробка – для опрацювання результатів дослідно-експериментальної роботи.

Експериментальна база дослідження: у експериментальному дослідженні приймали участь 15 подружніх пар (15 чоловіків та 15 жінок) віком від 21 року до 67 років.

Структура дослідження: дипломна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (35 найменувань), 12 додатків. У роботі наведено 8 таблиць, 6 діаграм. Загальний обсяг бакалаврської роботи становить 66 сторінок, основна частина – 96 сторінок.

ВИСНОВКИ

Проведене теоретично-емпіричне дослідження впливу типів темпераменту на поведінку подружжя у конфлікті склало підстави для таких висновків:

1. Згідно аналізу основних теоретичних підходів до визначення поняття конфлікту на основі М. Дойча, Г. Зіммеля, Р. Кілмена, Т. Парсонс, Л. Понді, А. Рапопорта, Р. Снайдера, К. Томаса, З. Фрейда, К. Хорні та ін. було встановлено, що в загальному розумінні конфлікт є соціально-психологічним явищем, яке проявляється в якості об'єктивної суперечності цілей, думок та інтересів суб'єктів конфлікту, супроводжується сильними негативними переживаннями учасників конфлікту щодо ситуації, яка склалася, опонента, а також самого себе.

Розуміння конфлікту як явища та його трактування в сучасній психологічній науці базується на підставі багатовікових досліджень, починаючи з філософських пошуків античної доби. На сьогоднішній день визначено основні підходи до визначення конфлікту. Як боротьба конфлікт розглядається з точки зору позиційних підходів Л. Козера (боротьба за цінності та домагання за статус, ресурси, владу з метою усунення супротивника, завдання йому збитків), У. Мак-Дугала (люди успадковують притаманні їм соціальні інстинкти страху, самоствердження тощо і постійно вступають в протиборство), А. Адлера (спроба індивіда звільнитися від почуття неповноцінності за рахунок домінування над іншими) та ін. Конфлікт як зіткнення або протиріччя є предметом вивчення з точки зору теорій З. Фрейда, Е. Берна, К. Левіна, Д. Майєрса та ін. - це актуалізоване протиріччя, зіткнення протилежно спрямованих інтересів, цілей, позицій, думок, поглядів суб'єктів взаємодії чи опонентів, зовнішня форма поведінки, зіткнення сторін, думок, інтересів.

Найбільш узагальненим є визначення конфлікту як явища, яке проявляється в протистоянні двох сторін, що виявляє себе в їх активності,

спрямованості на подолання суперечності, при чому сторони конфлікту представлені активними суб'єктами чи суб'єктом.

Наслідками конфліктної взаємодії можуть бути як конструктивними, так і деструктивними, що визначаються втому числі й від стилів поведінки у конфлікті, таких як ухилення, протиборство, пристосування, співробітництво й асертивна поведінка.

2. Проблема подружніх конфліктів була предметом дослідження багатьох науковців. Вченими вважається, що причиною виникнення конфліктів у сім'ї є прагнення обох партнерів оволодіти одним і тим самим об'єктом, мати винятковий статус, положення у родині, виконувати несумісні соціальні ролі, досягати різних за спрямуванням цілей. При вступі у шлюб обоє з подружжя стикаються із багатьма відмінностями та протиріччями. Деякі з них, такі як протиріччя в інтересах, цінностях, цілях, потребах, нерідко призводять до зовнішніх їх проявів в якості конфліктів.

Позитивні наслідки подружніх конфліктів, тобто їх конструктивна функція полягає у здатності конфлікту перетворитися на потужне джерело як особистісного розвитку, так подружнього зростання, оскільки внаслідок розв'язання конфлікту є ймовірність виникнення нових, спільних цілей, норм та цінностей. Деструктивними наслідками ж подружніх конфліктів є руйнування існуючої системи відносин, порушення або припинення спільної діяльності, порушення душевного стану подружжя.

Результати подружніх конфліктів визначаються стратегією й тактикою поведінки партнерів та залежать від наявності певних недоліків чи дефектів характеру, від індивідуальних психологічних рис та властивостей кожного з подружжя, в тому числі від особливостей їх характеру та типу темпераменту.

3. Темперамент, як один з факторів впливу на поведінку подружжя в конфлікті, є вродженою стійкою характеристикою індивідуальності, однією з найважливіших структурних одиниць психодинамічної організації психічної діяльності (темпу, ритму, інтенсивності окремих психічних процесів і станів), що визначає спосіб реагування на події. Темпераментальною можна вважати

конкретну рису, якщо вона відповідає таким умовам: риса зумовлена спадково, її прояв стабільний протягом всього життя, сприяє біологічному пристосуванню, виявлена у тварин. Відповідно до цього було виділено такі характеристики темпераменту, що впливають на поведінку подружжя в конфлікті, як: емоційність - відрізняється легкістю виникнення афективних реакцій та їх інтенсивністю; активність – визначається за загальним рівнем енергійності; саоціабельність – характеризується потребою бути серед інших людей.

4. На основі здійсненого теоретичного аналізу проблеми подружніх конфліктів та психологічних особливостей темпераменту як одного з факторів впливу на їх перебіг та результат, було проведене емпіричне дослідження впливу типу темпераменту на поведінку подружжя у конфлікті.

За результатами визначення рівнів конфліктності особистості серед подружніх пар було встановлено, що високий його рівень був притаманний 6,7% респондентів, при чому лише чоловікам (13,3% чоловіків), які вважалися як дуже конфліктні особистості, що мають надмірну схильність до критики інших, є грубими та нестриманими, можуть проявляти високий ступінь агресивності в процесі конфлікту. Середній рівень конфліктності - у 93,4% осіб, з них 100% жінок, 86,7% чоловіків які є досить конфліктними особистостями, вступають у конфліктну ситуацію через відсутність іншого виходу та внаслідок неможливості відшукати альтернативний спосіб вирішення спірних питань, здатні відстоювати свою думку без аналізу можливих наслідків, що можуть наступити у стосунках після закінчення суперечки.

Згідно результатів тестування для визначення компетентності та готовності до ведення суперечки, переговорів та вирішення конфлікту було встановлено, що знання про історію зародження та розвитку конфлікту, психологічні та інші особливості учасників конфлікту, основні правила та прийоми ведення суперечки, і т.д на високому рівні знаходяться у 20% респондентів, в тому числі у 26,7% жінок та у 13,3% чоловіків; на середньому - 53,3% опитуваних (66,7% жінок та 40% чоловіків); на низькому - 26,7% (6,7%

жінок та 46,7% чоловіків). Вміння визначати та діагностувати тип та вид конфлікту, йти на розумні компроміси, встановлювати контакти, вести переговори з вирішення конфлікту, передбачати та прогнозувати хід розвитку подій, пов'язаних із конфліктом на високому рівні було констатовано в 33,3% (40% жінок та 26,7% чоловіків); на середньому - у 50% (53,3% жінок та 46,7% чоловіків, на низькому – у 16,7% опитуваних (6,7% жінок та 26,7% чоловіків). Високий рівень здатності виявляти принциповість та гнучкість у вирішенні конфлікту, коректно вести суперечки і переговори, проявляти витримку та високоморальні якості, зацікавлювати протилежну сторону в позитивному результаті подій щодо розв'язання конфлікту, враховувати та не допускати своїх колишніх промахів та помилок – у 20% респондентів (26,7% жінок та 13,3% чоловіків); середній рівень – про 73,3% як серед жінок, так і серед чоловіків; низький рівень – лише у 13,3% чоловіків.

Згідно результатів дослідження особливостей поведінки подружжя в конфлікті за допомогою тесту К. Томаса в адаптації Н. Грішиної «Визначення стилю поведінки в конфліктній ситуації» (додаток Ж) було встановлено, що найбільш вираженими формами поведінки у конфлікті серед учасників експерименту за середньогруповим значенням є суперництво та компроміс. Проте жінки більше схильні до використання компромісних проявів поведінки в конфлікті та співробітництва, а чоловіки – до суперництва, уникнення та співпраці. Найменш використовуваними стратегіями конфліктної взаємодії, що використовуються жінками-респондентами є протистояння та уникнення, а чоловіками – компроміс та пристосування.

За результатами дослідження індивідуально-психологічних рис особистості за методикою «Особистісний опитувальник Айзенка» було виявлено, що за шкалою «інтроверсія-екстраверсія» що 23,3% опитуваних (26,6% жінок, 20% чоловіків) мають високий рівень екстраверсії, середній рівень – у 70% опитуваних (66,7% жінок, 73,3% чоловіків), низький рівень (виражена інтроверсія) – у 6,7% як жінок, так і чоловіків. Відповідно до цього було визначено типи темпераментів досліджуваних: холерики – 13,3% як жінок,

так і чоловіків; холерично-сангвіністичний тип – 26,7% жінок та 40% чоловіків; сангвініки – 20% жінок, 13,3% чоловіків; сангвіністично-флегматичний тип – 13,3% жінок; флегматик – 6,7% чоловіків; флегматично-меланхолійний тип – 6,7% як жінок, так і чоловіків; меланхолік – 6,7% як жінок, так і чоловіків; меланхолійно-холеричний тип – по 13,3% як жінок, так і чоловіків.

На підставі визначених формально-динамічних властивостей та індексів активності й емоційності, а також загальної адаптивності за методикою «Тест структури темпераменту» було визначено структуру групи досліджуваних за типами таких властивостей: за середньогруповим значенням індексу енергійності окремо серед жінок та окремо серед чоловіків було встановлено, що в групі жіночої статі енергійність переважає на 13,3% групові результати серед чоловіків, за пластичністю – на 8,4%, за емоційністю – на 6,4%. Натомість серед чоловіків було визначено вищий індекс швидкості – на 11,1% більше, ніж серед жінок.

За допомогою кореляційного аналізу із використанням методу Пірсона встановлювався рівень впливу типів темпераменту на застосування стилю поведінки у конфлікті та на рівень конфліктності: високий рівень нейротизму та психотизму підвищують рівень конфліктності, а високий рівень емоційної стійкості, знання та навички використання різних форм поведінки в конфліктів, ведення суперечки, інтелектуальна та комунікативна пластичність – знижує.

Чим вищий рівень конфліктності, тим вища ймовірність використання стратегій суперництва та співпраці у конфлікті та тим менша ймовірність використання стратегії компромісу. На вибір стратегій поведінки у конфлікті: суперництва – найбільший вплив має рівень психомоторної активності, інтелектуальної та психомоторної емоційності, рівень психотизму та емоційної стабільності; співробітництво – рівень екстраверсії, інтелектуальної енергійності та пластичності; компроміс – рівень інтелектуальної енергійності та пластичності, комунікативної пластичності та швидкості, психомоторної та комунікативної емоційності; уникнення – низький рівень інтелектуальної енергійності та пластичності, психомоторної швидкості; пристосування –

низький рівень інтелектуальної енергійності та пластичності, психомоторної швидкості, підвищений рівень психотизму та інтелектуальної емоційності.

Таким чином було експериментально доведено, що типи темпераменту впливають на поведінку сторін у подружньому конфлікті. Проте проведене дослідження не вичерпує глибину проблеми, що вивчалася, що зумовлює необхідність подальших пошуків в напрямку розробки шляхів профілактики подружніх конфліктів із врахуванням отриманих емпіричних даних.